

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

Վ Ի Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԴՊԻՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ս. Աբռոյս Մատենադարանին մէջ կը գտնուի ձեռագիր աշխատութիւն մը, գրուած 1800-ին, Սարգիս մանկածու դպիր Սարափ Յօհաննիսեանէ. «Վիպագրութիւն Կոստանդնուպոլիս Մայրաքաղաքին խորագրով: Յօրինուած է Պալատ Բազին մէջ, եւ մանրամասն նկարագրութիւնը կ'ընէ 1800-ի Պոլսին: Անուամաբերքը հետեւեալն է.

Վ Ի Պ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՆ

Յօրինեալ

Ի Սարգիս Մանկածու Դպրէ

Սարափ Յօհաննիսեան

Ի Պալատ Բազէ Կ. Պօլսոյ.

Ի Բուիմ Հայոց ՌԻՄԻԹ

(1800)

Իսկ նոյն էջին տակ, տարբեր ձեռագրով աւելցուած է.

Ձայս գրքոյկը ընծայեաց ինձ Մեծապատիւ Ղազար Էփէնտի

Յովհ. Հովուեան յամի Տեառն 1890 ի Բէրա.

որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի:

Յովհ. Քհ. Մկրեան

Աշխատութիւնը կը բաղկանայ ձեռագիր 351 էջերէ. եւ որպէս յաւելուած ունի յաւելակ անուններու այբբենական ցանկեր եւ Պօլսոյ յունական եկեղեցիներու ամփոփ նկարագրութիւն մը:

Սոյն ուսումնասիրութիւնը միաժամանակ կը տպուի առանձին հատորով:

ԽՄԲ.

Ծնորհուն Աստուծոյ ամենակալի, ի դիրս ինչ մատուական վերծանութեամբ երազ երազ ընթացեալ, եւ ապա ըղձիւ մեծաւ փետուր սպիտակ ի թուխ թանաք թացեալ, կամեցայ զըռնել ի քարղի վիպադրութիւն հաւաստի բանի՝ սակաւամասնեայ յայտարարութեամբ, թէ՛ ո՞մ, եւ ո՞րպիսի ոք էր Վիւղասն այն, որ նախ պարսպեալ կերտեաց զքաղաքն Բիւղանդիոն, բնակելոյ ի նմա ինքն եւ իւրքն ամենայն, եւ թէ՛ յորո՞ւմ ժամանակի եղեւ երեւումն նորա։ Եւ թէ՛ զի՞՞րոգ ապա Մեծն Կոստանդիանոս յետ բազում ժամանակաց եկեալ ի քաղաքէն Հոռմաչ պարսպեաց զնա, եւ ընդարձակեալ մեծացոյց եռանկիւնի իմն ձեւականութեամբ։

Եւ զնախկին քաղաքիկն Բիւղանդիոն ի ծայրի նորակերտ շինուածոյն իւրոյ թողեալ, որոշեաց եւ յատկացոյց զնա լինել տեղի կայից բնակութեան Հոռմարական Կայսերաց, յոր սակա տեղին այն Պալատ անուանեցաւ։

Եւ թէ՛ քանի՞ զբունս յարմարեաց ի նորոգ շինածի անդ իւրում երանելին Կոստանդիանոս։

Եւ թէ՛ ո՞րքան ժամանակս յետ աւուրցն Կոստանդիանոսի Մեծի, մնաց հռչակաւոր քաղաքս այս ի ձեռս յաջորդաց նորին՝ մինչեւ ի Կոստանդին Բալէօլոիոս արքայն յունաց, որոյ ի հինգերորդում ամի թագաւորութեան եկեալ Սուլղան Մէլէմէմէան Փաթիհ յիւրէնէ՛ քաղաքէ էառ զնոյն ի ձեռաց նորին. եւ յետ այնորիկ եկաց մնաց քաղաքս այս ի ձեռս յաջորդաց նորուն՝ մինչեւ ցօր զրելոյ մերոյ զղիրս զայս, յորում է ամի տեառն 1800։ Եւ թուականին հարող ոմիթ, զորոյ բազմեալ ի դահի յայսմ ժամանակի Սուլղան Մէլիմն Երբորդ, որ է սերունդ երեքասաներորդ նորին Փաթիհի, բողոց յորդիս դաւակասերեալ։ Եւ քանզի՞ զինի առման քաղաքին Կոստանդինուպօլսոյ բազում ժամանակք անցին ի վերայ, եւ յորոյ տեղիքն քաղաքիս խանդարեալ եղծան, եւ յունական անուանք ի մոռացօնս եղեն, եւ կէսք ի նոցունց այլայլեալ շփոթեցան. եւ վասն պէսպէս նորակերտ շինուածոցն՝ տեղիք ինչ թուրքական անուամբք նշանա-

կեցան, եւ նոքօք յետագայից ծանօթացան։

Եւ արդ այսմ այսպէս եղելոյ, կամեցեալ իմ զրել արտաբուստ շուրջանակի զեռան կիւնի պարիսպն քաղաքին Կոստանդինուպօլսի՝ ըստ զրանց եւ ըստ երեւելի եւ նշանաւոր իրաց ըստ այժմու գործածութեան՝ նշանակելոյ ի ամին համառօտութեան, սկիզբն արարի ի միոյ ծայրէ անկեան նորին, ուր կայ կայացեալ եօթնաշտարակեան շինուածն պետականին Վիւղասոյ, որ հայի ծովն Պրոպոնդիսի. եւ ապա մի ըստ միովջ զծովեզերեայ զբունս նորին յանուանէ յականէ կարդալ թուելոյ հասի մինչեւ յանկիւնածայրն արբունի Պալատին՝ որ կոչի Սէրայ Պուրնի, եւ ընդ Պաղչէ Գափուսին ի ներքս ի քաղաքն մտեալ, եւ վերելք զգրունս ցամաք կողմանն Պալատին եւս զրելոյ, կրկին իջի յեզր ծովուն, եւ դարձեալ ընդ Պաղչէ Գափուսին ի դուրս ելեալ՝ ի դիր արձանացոյցի դայլ եւս զբունան քաղաքին, որք հային ի ծովածոցն եղջերային. եւ այսպէս արարեալ ժամանեցի մինչ ի տեղին յայն՝ որ կոչի Էրվանսէրայ Գափուսի։ Եւ յետոյ ի ցամաքակողմն քաղաքին միտեալ եւ խոտորեալ, եւ մի առ մի զգրունս նորին զծաղրեալ զըռնմեցի ի քարղի. եւ ի սոսին յամենեանն ըստ պահանջելոյ հարկին ուրեք ուրեք նաեւ ներքս ի քաղաքն մտեալ յիշատակեցի եւ զերեւելի շինուածս եւ զնշանաւոր տեղիս քաղաքին Ստանպօլս, եւ ապա ընդ պարիսպն արտաքս երեալ՝ կրկին հասի ժամանեցի ի վայրն յայն կոչեցեալ Եէտի Գուլէ, որ է վերոյ զրեալ եօթնաշտարակեան տեղին, յորմէ նախագոյն սկսեալ էի. եւ անոր եւս փոքր մի յառաջ երթեալ մինչեւ ի դիւղրն Մազրիթօրա եւ Ալիսաէֆանոս եւ Զիւօրեէ Պաղչէսի։

Եւ անտի դարձեալ՝ դարձ արարեալ առ դրամբք ցամաքակողման քաղաքին, եկի ի տեղին յայն՝ որ կոչի Էրվանսէրայ Գափուսի, եւ անցեալ առ ծովեզերք ընդ դիւղաքաղաքն Էյնուսի՝ հասի եւ ի Սիլէհտար Աղաչէմէսին, եւ ի յԱլիպէկ Գօլին, եւ ապա ի Քեաղէտիսանէն, եւ հանդէպ ընդ կամուրջ զետոյն անցեալ, եւ ի հանդիպոյ անտի ճանապարհ արարեալ ընդ Միլիթօր

Քեօզքին, եւ ընդ Գարաաղաճ Պաղչէսին, ընդ Խաթեօյ, եւ ընդ Ղալաղա քաղաք՝ ուղղեցի զընթացս մտաց իմոց՝ անցանելով ընդ Պէշիքթաշ եւ ընդ Օրթաքեօյ ի Հիսարն Ռումէլեան Պողաղ Քէսէնի. եւ այլ եւս յառաջ զնացեալ հասի ապա ի Ֆէնէրն ալսր կողման: Եւ անտի յայնկոյս ընդ ծովն անցեալ ի Ֆէնէրն մասին Անատօլեան, եւ յայնմ տեղւոջ եւս յուղի անկեալ անցի ընդ Պէշ-դօղ՝ եւ ընդ Ինճիր Քեօյի՝ ընդ Չրպուզլու՝ եւ ընդ զիւզն Գանլճա՝ ի Հիսարն Անատօլեան:

Եւ յետ անր՝ այլիւս վարեկութեամբ ժամանեցի յԻսթրիտար, եւ ալսր եւս Քին-չեւ ի Քաղկեդոն՝ եւ ի Ֆէնէր Պաղչէսին,

ՅԱՂԱԳՍ ՔԱՂԱՔԻՆ ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆԻ, ՈՐ ԿՈԶԻ ԵՒՍ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Եւ զիտելի է՝ զի քաղաքն Բիւզանդիոն հնմասն զինի տաճան քաղաքին Տրոադայի, վեց հարիւր յիսուն եւ հինգ ամօք յառաջ քան զԴնուեդն Փրկչին մերոյ Քրիստոսի, ի Վիւզասայ զօրապետէն Մէդարացուց: Որ, խորհելով երբեմն յաղաղս տեղաշու-թեան,

Եւ թէ՛ ո՛ւր շինեացեն քաղաք, հարցին զՊիթիոն Ասորոն ի Տէլֆօն, որոց զու-շակեաց հմայարանն շինել քաղաք հանդէս կուրացն. կոյրս կոչելով զընակիչսն Քաղ-կեդոնի:

Վասնզի՝ նոքա եկին անդր՝ նախքան զամս եօթնետասն, եւ ոչ իմացեալ զպեղե-ցիկ տեղին, այլ որպէս կոյրք նախադատե-ցին զվատթարագոյնն եւ շինեցին զքաղաքն Քաղկեդոն:

Ուստի աննելով Վիւզաս զտեղաշու ժո-ղովուրդս իւր եկն յայս տեղի, եւ կերտեալ զԲիւզանդիոն ի ծայրի Վօսթօրոսի ծովուն. եւ ծայրս այս կոչիւր Լիկոս, որ ապա կոչե-ցաւ Խրիստոն Գէրաս, այսինքն ոսկեղէն եղ-ջիւր. կամ Խրիսո Գէրաս, այս է ոսկի եղ-ջիւր:

Յայնմանէ անուանեցաւ եւ ծոցն Գօլբոս Գէրադիոս, այսինքն ծոց եղջերային, որ երկայնի դէպ ի յարեւմուտս մինչեւ ի

զրելով եւ զկղզիսն որք կան ի հանդիպոյ նորին:

Եւ զայս ամենայն հաւաքեցի ի մի վար-յայսմ համառօտութեան, ի զբրոց աշխա-տառէր՝ եւ ստուգարան արանց, Յունաց, Հայոց, եւ Թուրքաց, եւ Սարգիս՝ Սար-բաֆ Յօհաննիսեան նուստս մանկածու զը-պիր Կոստանդինուպօլեոսի, եւ Ժողովրդոյ Եկեղեցւոյ Սրբոյ Հրէշտակապետին Միքս-լէյի, որ է ի Թադին Պալատի: Ի Թուակա-նին Հայոց ոմիթ:

Որպէսզի՝ ընթերցողաց եւ լրսողաց լիցի զուարճութիւն ըստ կարի, եւ մերոցն աշ-խատանաց տացի հատուցումն բարի յԱ-տուծմէ Փրկչէն մերմէ, որ է օրհնեալ յա-ւիտեանս ամէն:

ստադիոնս(1) վաթսուներէն, բերելով զնմանութիւն եղջեր եղին. քանզի ի յու-վազայն ծոցս հերձանի, որպէս թէ՛ ի ճիւղս ինչ: Սոյն այս Վիւզաս զարդարեաց զԲի-զանդիոն՝ եւ այլովք բազմօք, մանաւանդ պէսպէս տաճարօք սուտ աստուածոց: Զի շինեաց զտաճարն Դիօսի, ի տեղւոյ անդ՝ ուր յետոյ կազմեցաւ ի Սեւերոս Կայսերէ Զէւքսիպոսն: Երկրորդ՝ զտաճարն Խասայ՝ եւ Աքիլլեւսի, առ Ստրատիգիոնի: Երրորդ՝ զտաճար կոռն ի զապեայ, ի տեղւոյ ձիւն-թաց ասպարիզին: Չորրորդ՝ զտաճար կոռ-ցըն Բօսիտոնի՝ առ եղեր ծովուն, յանդի-ման Խրիսուպօլեայ, այսինքն Իւսթրիտա-րու: Եւ հինգերորդ զտաճարն Ափրոտիդեայ եւ այլն:

Եւ ապա զսոյն Վիւզանդիոն քաղաք կամ որ նոյն է Բիւզանդիոն, վերստին կերտեալ անեղոյց Բառսանիաս արքայն Սրարգիոյ:

Պարխպն Բիւզանդիոնի զբուստին յա-ղաղս այլոց յոյժ՝ եւ մանաւանդ վասն եօ-

(1) Գիտելի է զի Ստադիոնն ուրեքրորդ մասն է միոյ մղոնի. գոյով 125 ֆայլ երկրաչափական, եւ 250 ֆայլ հասարակ: Քանզի 2000 հասարակ ֆայլն է մղոն մի. եւ հազար ֆայլն երկրաչափական՝ եւ ու-պէս մղոն մի է: Իսկ Ստադիոնն միւսն ուրքն մասնն միոյ մղոնի: Եւ ըստ այսմ 69 Ստադիոնն՝ առնէ մղոնս ուրեւիկէս:

թանց աշտարակացն զորս կերտեաց Վիւ-
զասն նախաշիշատակեալ: Այս Բիւզանդիոն
եղև նախապատիւ քաղաք զաւատին Թրակ-
իոյ. զինի Իրադլիայի, նախքան զՍեւերոս
Կայսրն Հռոմայ, եւ ապա մարտ եղեալ ընդ
սա ինքնակալն Սեւերոս, նկոն արար զսո-
յամի տեառն 197:

Եւ յետ հասուցանելոյ ինքնակալին Սե-
ւերոսի զքաղաքն Բիւզանդիոն յողորմելի
փրճակ, ապա հոգ տարեալ, սկսաւ վերստին
շինել զպարիսպս նորա, եւ կառոյց ի նմա
բազում շինուածո, զորս լրացուցեալ կա-
տարեաց որդի նորա Անտոնինոս Գարազա-
լոս, յոյր սակա եւ Անտոնինեան կոչեցաւ
Բիւզանդիոն:

Այլ յորժամ եղև ինքնակալ մեծն Կոս-
տանդինոս, կամեցեալ շինել քաղաք, եւ
փոխել անդր զԹադաւորութիւն Հնոյն Հը-
ռոմայ, սկիզբն արար շինելոյ զԲիւզանդիոն
յամի տեառն 326, եւ ընդարձակեալ պատ-
եաց պարսպաւ, եւ աւարտեալ լրացոյց ե-
ռանկիւնի ձեւով յամի Տեառն 330: Ի
25երորդ ամի ինքնակալութեան իւրոյ, եւ
արարեալ զնաւակառիս քաղաքին մեծաւ
վայելչութեամբ ի մետասաներորդում ա-
ւուրն Մայիսի, կոսեաց զնա Կոստանդինու-
սոյիս եւ Նոր Հռոմ, եւ նուիրեաց զնոյն
Տիրուհւոյ Աստուածածնին, եւ Ամենաբը-
րուհի միշտ Կուսին:

Այս քաղաք բարեվայելուչ՝ զարդարեալ
ամենայն գեղեցկութեամբ եկաց մնաց ի
ձեռս ութսունհինգ յետագայ Կայսերաց
զընթէ՝ ամս 1124 մինչև ի ժամանակս վեր-
ջին արքային Կոստանդինուսոյոյն՝ Կոս-
տանդին Բալէօսոզուսի, յորում ժամանակի՝
եօթներորդն յօմանայ Սուլդան Մէհմե-
մէտն Երկրորդ՝ եկեալ յէտրէնէ քաղաք
բազմութեամբ զօրաց ի Թուականի հիճ-
րէթին 857: Եւ յամի Տեառն 1453, եւ պա-
շարեալ աւուրս յիսունհւոսոս՝ էառ ի ձե-
ռաց վերջնոյն Կոստանդինոսի, ի 29երոր-
դում աւուր ամենանն Մայիսի՝ յաւուր ե-
րեքշարթի զմեծահռչակ քաղաքն Կոստան-
դինուսոյիս, ուր ի մարտի անդ սպանեալ
մեռաւ եւ Կոստանդին արքայ, զորով ամաց
քառասունհինգից:

Եւ եղ Սուլդան Մէհմեմէտ զաթոռ Թա-
դաւորութեան իւրոյ ի նմա, եւ մինչև զօր
դրելոյ մերոյ զոիրս զայս, է ի ձեռս նո-
ցա. եւ է այժմ Թադաւոր ի զահին յայնմիկ
Սուլդան Սէյիմ Երրորդ, որ է քսանհեւր-
կուերորդ ի նոյն Մէհմեմէտէ ըստ յաճոր-
դութեան, եւ երեքսասներորդ ըստ զա-
ւակառեր զեղականութեան: Եւ քսանհու-
թերորդ ի յօմանայ անտի ի նախահօրէ
զարմի Թադաւորութեան իւրեանց: Որ կա
այժմ եւ տիրէ: Եւ տէր տացէ նմա կեանս
իտհական կառավարութեամբ:

ԱՐԴ՝ սկիզբն արարեալ բանիս պատմու-
թեան ասասցուք մասն եօթանց աշտարա-
կաց, որք կոչին Եէտի Գուլէ, զորոց կա-
րեմք ասել թէ՝ նախ շինեցան սոքա ի Վիւ-
զասայ Մէղարացւոյ, սակա պահպանու-
թեան քաղաքին Բիւզանդիոնի, եղեալ ի
նոսա պահնակ զօրս, մասն տրահումութեան
քաղաքին:

Իսկ յետոյ ի ժամանակս տէրութեան
Թուրքաց եղև տուն բանտի եւ արգելադրան
վէղերաց, եւ Թաթարխանից, եւ դեսպանաց
քրիստոնէից:

Աստի դէպ յարեւելակոյս երթալով նա-
ւակաւ, ընդ աջմէ ունելով զԲիւթանիս, եւ
ի ձախմէ զպարիսպն քաղաքիս, տեսնեմք

զՄէրմէր Գուլէն առ պարսպաւ, եւ ան-
մօտ է առաջին դուռն քաղաքիս:

Ա.

Նարլը Գափու կոչեցեալ: Եւ գիրք որ-
բանս այսորիկ բարձր է, եւ սակա զոյոյ նա-
խագոյն ի սմա ծառոց նոնեմեաց, կուեղ-
եալ է դուռնս այս Նարլը Գափու:

Եւ աստի երեւին մօտակայ կղզիքն, եւ
յայնկոյս ծովուն Լեառն Ոլիմպոս, այսինքն
Քէշիշ Տաղին: Տեսանի նաեւ հանդիպակաց
Ֆէշէր Պաղէսին, որ մերձ է ի Քաղկեդոն
Գոյ աստանօր առ ծովեղերն, մերձ ի դուռն
պարսպին Հիւանդանոց մի զոր ստացան մե-
րայինք ի Թուականին Հայոց ում:

Եւ ասպա վասն գոյոյն հին եւ խախուտ, բազում ծախիւք նորոգ շինեցին զնա ի հիմանէ մեծ եւ բնդարձակ՝ ըստ ամենայն պիտոյից, ի թուականին ուխտ: Ուր դարձանեալ տաճին անտերունջ եւ աղքատ հիւանդք տրօք ողորմութեան հաւատացելոց:

Բ.

Երկրորդ գուռն քաղաքիս է Սամաթիա Գափուսի, որոյ ի ներքսակողմն է եկեղեցին Հայոց յանուն Սրբոյն Գէորգայ ի դրփուի գառիվեր տեղւոյ իրիք, որ հայի ի ծափն Պրապոնդիսի:

Եւ միւս ալլ եկեղեցի ի նմա առանձին՝ յանուն Ամենատուր երրորդութեան որ գոյով խափանեալ եւ յալլ պէտա ի դորձ ամեալ, նորոգ հաստատեաց Յոհաննէս Պատրիարքն Բաղիշեցի Կոյոտ կոչեցեալ ի նորոգել իւրում զեկեղեցի Սրբոյն Գէորգայ, ի թուականին ոճձա:

Այս եկեղեցի՝ կոչի յայլաղղեաց Սուլու Մանասթրը, վասն առատութեան ջուրոյն որք բնդ նովա:

Առումն եկեղեցւոյս ի ձեռաց յունայ եղեալ է ի Ժամանակս Ֆաթիհ Սուլդան Մէհմէմէտին յառման յաղաքին Կոստանդինուպոլսի, վասնզի տեսեալ եւ ընթերցեալ է իմ զիրք մի ողորոց Եղեախոյ բոլոր դրով, յորոյ յիշատակարանին զրի աշխէս:

«Գրեցաւ երգարանս Տեառն Ներսէսի ի մայրաքաղաքս Ստրնպուլ, ի Սուլու Մանասթրս բնդ հովանեաւ Սրբոյն Գէորգայ դաւրափարին, ձեռամբ անիմաց եւ մեղսամած զբշի Կարապետ Երիցու Համշինցոյ: Աղաչեմ զձեզ անմեղադիր լերուք, զի կար մեր աշխարհ էր: Թփին ջրս. Յունիս ամսոյ ի ին»:

Այն ալս եկեղեցի Սրբոյն Գէորգայ, ի ինեւ մեծի հրկիզութիւն ի քառանկուլ չաղաքի բոլորային ալրեցաւ ի թուականին Հայոց ուխտ, յՕգոստոսի տասն. եւ մնող այնպէս ամայի եւ աւերակ, եւ էր նոյնպէս մինչեւ ցոր զբելոյ մերոյ զղիրս զայս. յորում էր քուական Հայոց ուժք:

Եւ ասպա այց արարեալ Տեառն Աստուծոյ զկնի բազում ամաց յամի Տեառն 1804: Եւ ի քուականին Հայոց ուժգ: Իսկ ի տան-

կաց 1218 յամենան զիլիմնէի չորս եղև սկիզբն եիմնարկութեան տանարի եկեղեցւոյն սրբոյն Գէորգայ Սուլու Մանաստրը կոչեցելոյ: Օրինութեամբ Յոհաննու Պատրիարքին, յաւուր Շաքարու ի տօնի ճճ հայրապետացն սրբոյ ժողովոյն Կոստանդինուպոլսի: Եւ այս ամենայն եղև վերապաշտեամբ Կիլլապեան Յակոբ Ամիրալին, գոր սկսեալ շինել, աւարտեցին ի նմին իսկ ամի, եւ ի քուականին տանկաց 1144 ուղիիլախրի 1: Եւ Յունիս ին: Եւ օճալոր Շաքարու ի տօնի ելիցն ի վիրապէն սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ: Եւ ինքն Պատրիարքն մատոյց զպատարագն ի նմին աւուր բնդ առաւօտն յաւագ խորանի անո մեծի տանարին(1):

Եւ էր սա յառաջ Պատրիարգարան Հայոց մինչեւ ի թուականն ՌՂ եւ այսր եւս, եւ ասպա փոխեցաւ ի Գում Գափու յեկեղեցի Սուրբ Աստուածածնին, ուր նստի այժմ Պատրիարքն Հայոց:

Գոյ եւ աղաքմա մի ի նմա, որոյ ջուրն առ ի ինեւ ի Պարզլըն:

Աստանօր ի Սամաթիայի գոն տունք որ նակութեան Հայոց հաղար եւ ալլ աւելի, ոճմանք առ եկեղեցեաւ, եւ կէսք բնակեալք ի զանազան թաղս:

Ի սահմանի աստ գոյ մզկիթ մի նորակերտ՝ կապարածածք եւ վայելուչ, կոչեղեալ Եէնի Այի Փաշա, ի թաղի անդ որ կոչի Այի Մէրմէր: Զոր շինեաց Հեթիմ Պաշի Օղլի Այի Փաշայն, եւ լրացոյց ի թուականի հիւրէթին 1147: Յառաջին նուաղի վէղիւրութեան իւրոյ: Եւ ունի սա գմի մէնարէ գեղեցիկ եւ կշտակի:

Մերձ ի Սամաթիա է եւ այն տեղին՝ որ կոչի Այրէթ Պաղարի: Ուր յաւուր Կիւրակէի պաղար կանգնի տուրեւառութեան վաճառի:

Գոյ անդ եւ մզկիթ մի, եւ ունի երկուս մէտրէսէս, եւ իմարէթ մի, եւ տարիւշչիֆա կանանց: Եւ է սա հանգէպ Տիբիլի Տաշ կո-

(1) Այս պարբերութիւնը, ինչպէս նաեւ նախորդին վերջին նախադասութիւնը աւելցուած են 1800-ի սկզբնական գրչութիւնէն յետոյ, սակայն նոյն ձեռագրով:

չեցեալ քարեայ արձանին Արկադէոսի կայսեր, որդւոյ մեծին Թէոդոսի, որ այժմ կործանեալ է, և միայն ստորին կողմն նորին կայ և մնայ:

Եւ գիտելի է՝ զի մզկիթս զայս շինեալ Սուլթան Սիւլէյմանն Առաջին վասն Հոգւոյ միոյն ի խաւքի տիկնանցն իւրոց (որ կոչուր Խիւրրէմ Սուլթան, և էր նա մայր Սուլթան Սէլիմին երկրորդի, և Սուլթան Պայէզիտի եղբոր նորա: Եւ մեռաւ ի Թուականի Հիճրէթին 960 յամսեանն ճէմադիլիա-խորի: Գոյով նորա իւր սիրելի երկրորդ բամբիշ), և յանուն նորին Խասէքի կոսի տեղին այն՝ մինչեւ ցայսօր ժամանակի:

Ոչ շատ հեռի աստի՝ ի բարձու անդ է մզկիթն այն փառաւոր՝ քարակիր՝ գմբէթեայ՝ և կապարածածք, զոր շինեալ է Ճէս-սա՛ Մէհմէմէտ Փաշա վէզիրն Սուլթան Միւրատին երրորդի: Որ յանուն նորա վերաբերեալ ասի Ճէսսա՛ Փաշա Ճամիսի:

Գ.

Երրորդ դուռն է այն՝ որ ասի Տափուտ Փաշա Գափուսի: Առ պարտիզան՝ որ ասի Քիւչիւք Լանկա Պոսթանի, կրկին պարսպօք որոշեալ մինչեւ ի Եէնի Գափուս Լանկայի: Այս դուռն՝ կոչի այսպէս, վասն մզկիթի և մահճմէի այսինքն զատարանի Տափուտ Փաշային, որ է ի ներքսակողմանն սորին:

Եւ սոյն Տափուտ Փաշայս եղև վէզիրի ազէմ ի Թուականի Հիճրէթին 888 ի ժամանակս Թաղաւորութեան Սուլթան Պայէզիտին՝ որդւոյ Ծաթի՛ Սուլթան Մէհմէմէտին:

Դ.

Չորրորդ դուռն է այն, որ կոչի Եէնի Գափուս, առ որով է Պիւլիւք Լանկա Պոսթանին, որոյ վարունկն անուանի է՝ բուսեալ ի նմա, համեղ և երկայնածիղ:

Եւ աստ կայ ի մէջ ծովուն պուրճ մի, որ Փափազ Գուլէսի կոչի, վասն խեղդամահ լինելոյ անտանօք քանի մի քահանայից Հայոց՝ ընդ վէքիլին Դաւթի Պատրիարքին յաղաքիս, որ չորս անգամ եղև պատրիարք ի Ըստանպոլ ի Թուականէն Հայոց ոճր, մինչև ի Թուականն ողթ:

Եւ քանզի՝ այս մասն ծովու յետոյ ի մե-

րումս ժամանակի լցեալ հողով ցամաք և գետ՝ հրամանաւ Սուլթան Մուստաֆային երբորդի:

(Յորժամ ի Թուականի Հիճրէթին 1174, ի 27 երրորդում աւուրն մուհարրէմի շինեւ սկսաւ ի Լաւէլի Չէլմէն մերձ ի յԱղսէբալ գղեղեցկաւն և զփայլեցակերտ մզկիթն զայն, կոչեցեալ Լաւէլի Ճամիսի, առ ընթեր Զուլուս Թէլմէին և Գօսդային: Եւ աւարտեալ լրացոյց ի Թուականի Հիճրէթին 1177 յերկրորդում աւուրն ուճմէզանի:

Որ նախ ունէր զմի մէնարէ, և ապա միւս եւս յաւելեալ զկնի եօթն ամաց զոյց եղև, նման ալոց Թաղաւորական մզկիթաց:

Որոյ մանրախիճ քարամբքն և հողովքն, որք ելին ի փորուածոյ Հիւսնարկութեան նորին՝ լցուցեալ զմասն մի ի ծովէն առաջի Եէնի Գափուս կոչեցեալ զբանն Կոստանդնուպօլսի, ցամաք գետին արար որպէս վերադոյն ասացաւ:

Որ անկանի ի հարաւակողմն քաղաքին: Եւ է սա տեղի մի կայաղեալ ընդ մէջ Գուս Գափուսի, և Սամաթիոյ, առ ընթեր պարսպին:

Ուր և հոյով ծախիւք վէմս բազումս և մեծամեծս այլ ուստեք աստի և անտի ի կղզեաց՝ բերել տալով, և ի ծով անդր ընկնելով, ընդդիմակաց արար զնոսա ալեացն կատաղութեան, որք ի բռնութենէ Հարաւային հողմոյն՝ հարկանեն զտեղիսն զայնոսիկ, և այսպէս ցամաքեցուցեալ զծովն՝ և գետին արաբեալ, հրամայեաց ապա վաճառել և տալ զնոյն Հայասեռ ժողովրդեան, որք տունս շինեալ և Թաղս յօրինեալ՝ բնակութիւն կայան ի նմին:)

Վասնորոյ պուրճն այն վերոյիշեալ մնաց ի մէջ շինուածոցն այնոցիկ: Եւ է նա այժմ փրճատուն բնակչացն այսր Թաղի:

Այս տեղի Եէնի Գափուսին զոր ետ Մուստաֆա արքայ բոլորովին հայասեռ ժողովրդեան, որք շինեալ տունս բնակեցան ի նոսին: Ապա զրեթէ՝ զկնի ամաց քսանեւ երկուց ի լինել ի մեծի հրկիզութեան Ըստանպօլս ի Թուականին Հիճրէթին 1196, բովանդակ ալեցեալ յաճիւն դարձան ընդ ամենայն տունք բնակութեան որք ի նմա: Եւ որ այժմ երևի այն է շինուածն երկրորդական, որ յետոյ շինեցաւ:

Այս Սուլդան Մուսղաֆայա երրորդ չինեացի էր և պանդոկոս երկուս, որոց մին է մեծ և բազմասենեակի ի Սադդա Չէլմէսին՝ Հանդէպ Վալիտէ Սաննէ ի ստորեւ քաղցն, որ կոչի Պիւլիւք Եէնի Սան, և միւսն փոքր Հանդէպ նմին, որ ասի Քիւլիւք Եէնի Սան: Եղև Հիմնարկութիւն Նոր Սանին ի թուականին հիճրէթին 1175 յերրորդում աւուրն ճէմագիրխարրի, յաւուր Չորեքշաբթի:

Այլ մեք դարձցուք ի կարգ պատմութեան մերոյ: Արդ՝ մտեալ ի ներքս Եէնի Գափուին մերձ ի նա առ պարսպաւ ի Հիւսար Տիպին և մօտ ի զրնտան Սէլէն Համամին գոյր՝ եկեղեցի մի Հայոց յանուն սրբոյն Սարգսի՝ զոր կործանեցին ալլաղդիք նախ քան զամս հարիւր և այլ աւելի. և է նա այժմ տուն բնակութեան: Եւ անտն այլ յառաջ երթեալ ի ձախակողմն կոյս դէպ ի քաղաքամէջն, ուր զոյ և աղբիւր մի յարահետ ճանապարհին՝ կոչեցեալ Ճիւճէ Չէլմէսի, և Հանդէպ նմին պողոտայ, և ի պողոտայի անդ ևս գոյր եկեղեցի մի Հայոց յանուն սրբոյն Նիկողայոս՝ մերձ ի քաղանիս անդր, որ կոչի Չինիի Համամ. և զսա ևս կործանեցին ալլաղդիք զրեթէ ի նոյն վերոյիշեալ ժամանակսն, և տեղի եկեղեցւոյն այժմ պարտէզ է գոյով ստացուած տաճկի: Իսկ ընդ մէջ դրան Եէնի Գափուին և Գում Գափուին, զոյ աղղին մերոյ եկեղեցի մի մեծ յանուն Սուրբ Աստուածածնին, և է Պատրիարքարան, ուր նստի Առաջնորդն աղղին Հայոց:

Ե.

Հինդերորդ դուռն է այն որ ասի Գում Գափու: Մերձ ի սա ի ներքսկողման պարտալին է մեծ ապարանն Իպրահիմ Սան կոչեցելոյն: Որ էր որդի Մէհմէմէտ Փաշայի, վէզիրի աղէմի առաջին Սուլդան Սիւլէյմանին, ի զատեթէ որդւոյ նորին երկրորդ Սուլդան Սէլիմին Իսմիխան Սուլդան կոչեցելոյ, որ էր թոռն վերոգրեալ Սիւլէյմանին Առաջնոյ, պատրուակաւ իմն Հնարից արտաքոյ կանոնին օսմանականաց արուղաւակս այս ապրեցուցեալ:

Որոյ դարմն մինչև ցայսօր կայ և

մնայ, և կոչին նոքա Իպրահիմ Սան Օղուլարի:

Ունէին նոքա և յարկ բնակութեան ծովեղերեայ ի Սիւլայիճէն, որ ընդ մէջ Գաւաղաճին և Սափեօյին:

Գոյ աստանօր և արքայական պալատ, ուր նստին թաղադարձ սուլդանք: Այս պալատ յետ ժամանակաց ի թուականի հիճրէթին (թուականը չէ գրուած-Սմբ.) բոլորովին հրամանաւ արքային Սուլդան Սէլիմին երրորդի փութեալ վաճառեցին Հայոց և Յունաց. մանաւանդ յաղղէն մերձէ քաղում այլև չարսու և խանութք չինեցան:

Եւ աստ է Գաթրր Սանին Հանդէպ վերորեալ պալատին, որ է կայարան արքունի ջորեաց, և մէյտան ինչ՝ որ յառաջն ի ժամանակս՝ տէրութեան Յունաց լեայ է նաւահանգիստ Գաղէրկայ նաւուց: Եւ այժմ կոչի թուրքերէն Գատրդայ Լիմանի:

Ուր երբեմն դարբին չինկեանէք բնակէին, որոց կանայքն միջնորդելով ի զործ անառակութեան, զաղնիւ կանայս տարեալ առ սեղեխս՝ խալտառակէին, զորմէ տեղեկացեալ զրաջիք նոցա մեծամեծք ի տաճկաց, աղղ արարին վէզիրին Բէօփրիյի Մէհմէմէտ Փաշայի, և նա քակեալ զբնակարանս նոցին Հայածեաց անտի զնոսա: Եւ այս պատահեաց զրեթէ ի թուականի հիճրէթին 1070:

Զ.

Վեցերորդ դուռն է այն, որ ասի Չաթլատը Գափու, Հանդէպ որոյ զոյ պուրճ մի ճեղքեալ, և յետ կոյս նորին կայ կայացեալ այն եկեղեցին զեղեցկաչէն, որ կոչի ի թուրքաց Քիւլիւք Ալիասօֆիա, որ ի Զաթիճ Սուլդան Մէհմէմէտէն ի մղկիթ յեղաչրճեաւ յառման քաղաքին Կոստանդնուպօլիս:

Առ որում է ընդարձակ տեղին այն՝ որ կոչի Ճինտի Մէյտանի, և առ ընթեր տեղւոյս ի ծովեղերն առ պարսպաւ զոյ աշտարակածէ Ֆէնէր մի, որ նորոգ չինեալ Հաստտեցաւ անդ ի ժամանակս Սուլդան Օսմանին երրորդի, չինել լուսատու ի գիշերի. վասն ընկղմելոյ յայնմ ժամանակի

նաուս միտյ անդ առաջի պարսպին, որ դայր յնդիտառսէ ի միտպին զիշերի:

Է.

Եօթներորդ դուռն է այն, որ կոչի Ախօր Գափու, եւ է սա ի ծայրի պարսպի քաղաքին Ըստամպուլու, հուպ արքունին ախօրին, յորմէ անուն առեալ կոչի Ախօր Գափու:

Որոյ ի ներքս ի վերահայեցեալ ի դահաւանդի անդ՝ է Մեծ ծամին զեղեցիկ՝ Սուրդան Ահմէտ կոչեցեալ վեց մէնարէիւք, կայացեալ ի վերայ այնր ասպարիդի, որ կոչի Աթ Մէլսանի:

Սկիզբն շինման նորին ի Թուականի հիւճրէթին 1018 եւ յամսեանն չէվալի, եւ աւարտն 1026 յամսեանն չապանի: Յորում հարթադետին ասպարիդի դոն եւ երկու օար կոթողք հիանալիք: Որոց մին է միապագադ, հեյլէնական եւ յատինական տառիւք զծաղրեալ եւ պէսպէս նշանադրոյմս ի նմա ձեւացուցեալ, զոր կանդնեալ է Մեծն Թէսդոս ի վերայ չորից Թուհեղէն խարսխադ:

Եւ միւսն է քաղկացեալ ի բազում մասանդ, եւ այն եւս զարմանալի՝ վասն կայուն հաստատութեան իւրոյ:

Նաեւ կերտուած մի Թուհեղէն, որք են երեք միշապ օձք ընդ իրեարս պատատեալք: Չորոյ զկէսն ընդ զլիսոյ կուսէ՝ հարմամբ յախտի միշապեալ կոտորեաց ի միում հանդիսական աուր՝ հոչակաւոր մէդիրն Սուլդան Սիւլէյմանին Առաջնոյ Իպրահիմ փաշայն:

Հանդէպ որոյ է մեծ սէրան նոյն Իպրահիմ փաշային, շնորհեալ յարքայէն նմա: Որ ասի Իպրահիմ փաշա Մէրայի: Ուր երբեմն կրթեալ յինէին իշողանիք, որպէս այժմ ի Մէրային Ղալադալի:

Եւ յասպարիդէ աստի տեսանի մեծ Տաճարն Ալիա Սօֆիայի, կայացեալ հանդէպ այնր դրան արքունի Պալատին, որ կոչի Պապի Հիւմայուն:

Որ ի յունաց ժամանակէն մնացեալ մեծ եւ անուանի Տաճար էր, եւ Պատրիարքարանիստ եկեղեցի:

Եւ յետոյ Սուլդան Մէհմէմէտն Զաթիւ արար զնա Աւադ Մղիկիթ, երկու մէնարէիւք:

Եւ ապա Սուլդան Սէլիմն երկրորդ շինեաց երկուս եւս մէնարէս, որովք չորս եղեն մէնարէք նորին:

Եւ երկուս եւս մէնարէս, որովք չորս եղեն մէնարէք նորին:

Կերտեաց նոյն Սէլիմ արքայ, եւ երկուս մէտրէսէս, եւ վասն իւր անտանօր զմրեթեալ շիրիմ զերեզմանի:

Եւ վասն անխախտ մնալոյ մեծի գրքերէն՝ Ալիա Սօֆիայի եւ արտաքին որմոցն նորին հրամանաւ նորա տուալ նեցուկ հաստատութեան որ ակներեւ տեսանի:

Եւ զրարձրաչէն տունն, որք մերձ էին ի սաճարի Ալասօֆիային՝ եւ վնասակարք նմին, զնոց արծաթոյ ի տերանց նոյն զնեալ, ընդարձակութիւն արար բակի նորին՝ չուրջ զթուականութեամբ հիւճրէթին 980:

Եւ զիտելի է՝ զի ոսն եկեղեցիս Ալիասօֆիա շինեցաւ նախ ի Մեծէն Կոստանդիանոսէ, եւ մինչ այրեցաւ յամի Տեառն 530: Ապա յետ սակաւ ժամանակի, յամի Տեառն 557 նոր ի նորոյ եւ բազմօք մեծագոյն եւ պայծառապոյն քան զորոյր եկեղեցիս՝ որք ընդ տիեզերս, շինեաց Յուստինիանոս զեկեղեցիս զայս իմաստութեան Աստուծոյ: Եւ աւարտեաց զոսն ի միջոցի վեց տական ժամանակի: Պատմէ Եւաղրիոս յինել երկայնութեան սորա՝ ընդ չափու 190 ոտից, եւ յայնութեան 115 ոտից: Իսկ բարձրութեան ի տարածութենէ զետնոյն մինչեւ ի կեդրոն կիսադնտակին 180 ոտից:

Որոյ զմրէթն էր կարի բարձրագոյն, որ երեւէր յամենայն կողմանցն Կոստանդինուպոլսոյ: Եւ ապա կործանեալ ի ծանրութենէն, ցածուցին զնոյն ընդ չափու հեղատասան կանգնոց, որպէս այժմ երեւի:

Եւ սա նախքան զառումն քաղաքին ի յայլադեաց, էր Պատրիարքական եկեղեցի, որ եւ ըստ արտունութեան կոչիւր՝ Մեծ, եւ այն՝ վասն զերազանց նորին մեծութեան, եւ վասն Պատրիարքական արժաննորութեան:

Եւ այժմ մրղիկիթ է հազարացուց:

Աստ ծօտ է եւ Արսլան Սանէն, շինուած վաղնջական զմրեթեալ եւ քարակիր, ուր պահին՝ առիւծք, ինձք, եւ այլք ոմանք ի զազանաց: Սա էր եկեղեցի յանուն Յոհաննու Աւետարանչին, վերանորոգեալ ի Հեռակլ Կայսերէ:

Եւ ի վերայ նորին նազդաշ խանէն արքունի նկարչաց կայան բնակութեան:

Ի եւս աստանօր տեղի բնակութեան ձեպէն զօրաց, որ ասի ձէպէնիւր Գրչասի, զոլով կայացեալ ի հարաւոյ կողմանէ Այրասօփիային:

Այլ մեք աստի դարձեալ դարձցուք ի ծովեղբն ի յԱխօռ Գափուն, ուստի ի վեր եւալ այսբան շրջադայեցաք:

Արդ՝ անցեալ ընդ Ախօռ Գափուն կայանդէն ի Պայատին, Գուշխանէն, եւ է ստտեղի, ուր պահին ազգի ազգի թռչունք, եւ հաւք զանազան:

Որ յառաջ եկեղեցի էր հոյակապ յանուն Սրբոյն Յոհաննու Մկրտչին, Այի Եանի կոչեցեալ, յորում էր Տապան Սրբոյն Մինասայ, ընդ երկուց մարտիրոսացն Երմոյինեալ եւ Եւզրարոսի:

Եւ սակաւ մի յառաջ բնթացեալ առ ծովեղբր է Պայրդ խանէն, եւ անդ է փայտակերտ Քեօշքն պայրգճի պաշինն ի վերա ծովուն, եւ Դալեան շինեալ անդանօր ի ծովու, յորում որսան ձկունս վասն արքային, եւ յղեն ի ներքս ի պայատին:

1.

Սա է նախկին դուռն արքունի պայատին, ընդ որ մուտ եւ ել առնէ պայրգճի պաշինն ի Պէլիք Պաղչէն, այսինքն ի պարտեղն արքունի:

Սովորութիւն է արքայիցն Օսմանականաց, զի բազում անգամ յորժամ կամիցին բնկեցիկ առնել զվէղիրն, եւ աքսորել ուրեք, իջուցանեն զնա ի Պայրդ խանէն, եւ անտի Զէրտիի նաւաւ առաքեն յաքսորս, ուր ուրեք եւ կամիցին:

Եւ աստի փոքր մի յառաջ երթեալ՝ զոյ աղբիւր մի առ եղեր ծովուն, եւ ի նմին տեղում ծառք, ուր թէ՛ հանդիպին երբէք նաւապարք նաւուց՝ զհանդերձս իւրեանց յուսնան:

2.

Երկրորդ դուռն արքայական պայատին է այն, ընդ որ մուտ եւ ել առնեն պոստանճիք:

Եւ աստ է Քեօշք մի յեղր ծովուն առ բնթեր եւ յարակից որմոյ արքունի պայատին:

Որ ասի Ինճիլի Քեօշք, վասն փնջոյ միոյ մարգարտոյ ի կախ լինելոյ դառաւտաղէ դմբեթի նորա:

Եւ ի ներքոյ այսր Քեօշքի՝ է Ջրհորն այն, որ կոչի Գուշխանա Այաղմասի, ուր ի վեցերորդում աւուրն Օդոստոսի, ի տօնի Այլակերպութեան Փրկչին՝ լինի բանիյիւր նորա, յոր երթան յոյնք յայցելութիւն բազում ժողովուրդ արք եւ կանայք յամենայն կողմանց քաղաքին:

Աստանօր ի վերայ պարսպին դոն նշանք խաչի:

Եւ փոքր մի յառաջ երթեալ զոյ ծակ մի առ որմով պարսպին, վասն անտի արտաք հեղանելոյ աղտեղի ջուրցն սէրային:

Եւ այլ ծակ ինչ՝ սակա արտաքս ընկելոյ եւ թափելոյ ընդ այն ի ծով զաղբիւսս պայատին:

3.

Երրորդ դուռն արքայական պայատին է այն, որ կոչի Հասրընթար Գափուսի:

Աստ պոստանճիք կանգնին զանճա ի ձեռս, զի օղնեցեն յալեկոծ պահու նաւուցն ընկղմելոց, եւ մարդկանցն սուղելոց, եւ քարշնողեն ի վեր զանճալիւք, եւ աղատեցեն:

Աստ զոյ ի պարսպին ծակ ինչ իրբեւ պատուհան, ընդ որ զխեղդամահ սպանեալսն ի սէրային՝ ընկնուն ի ծով: Այլ փոքր մի յառաջ կարգաւ չարեալ են զօփք, ունելով զրեքանս իւրեանց զէպ ի ծով, եւ են զեռեղեալք ի վերայ երկանիւ սայլից ի ներքոյ ծածքի:

Աստանօր որմն պարսպի պայատին քակեալ՝ եւ բացեալ, շինեցաւ ծովեղբերեալ բրնակութիւն նորակերտ եւ վայելուչ վասն մօրն Սուլտան Սէլիմին Երրորդի շուրջ զթուականութեամբ հիճրէթին 1210:

4.

Չորրորդ դուռն ասի Դօփ Գափուսի: Որոյ առ բնթեր զոյ աղբիւր մի:

Եւ մօտ ի յայս դուռն զոյր յառաջ փայտակերտ պահ մի, այսինքն Քեօշք:

Եւ է սա մի անկիւնածայրն քաղաքիս, որպէս քիթ իմն, եւ հայի ուղղակի ընդ աբեւելս յիւսթիւտար, եւ ընդ հիւսիս ի նե-

դուցն Սեա ծովուն Պոնտոսի:

Եւ յերկոսին կողմանս այսր դրան՝ դոն երկու մարմարինեայ աշտարակք, եւ ի վերայ բարաւորի դրան կախեալ կան շրջ-թաշխք քամակ կրխայի իրիք մեծի, որ առի թուրքերէն գափու պաղա:

Եւ մեծամեծ ոսկերք ողան վեթխորի ձկան միոյ, իրր երկու մարդաշափ երկաշ-նութեամբ խոտորնակ կապեալ:

Եւ ի վերայ երկուց աշտարակացն կայ սիր յունական:

Եւ այժմ դոյ յայտմ տեղում յանկերն պարսպի պալատին յարկ քառանկիւնի վա-յելուչ եւ բնդարձակ, կայացեալ ի վերայ կճեայ սեանց, զոր նորոգ կերտեաց Սու-դան Մահմուտ՝ որդի Սուլդան Մուստա-ֆաին երկրորդի, չուրջ զթուականութեան չհճրէթին 1152:

Եւ դիտելի է, զի ի թուականն չհճրէթին 1116, Չուկն մի որ կոչի Մուրինս, դուով ելեալ ի քաղցր ջրոյ, եւ մտեալ ի Յիւսա գրն, եւ մոյրտալ ի ճանապարհէ իւրմէ, եւ եկեալ բնո Նուր ծովուն՝ ժամանեաց ի Ըս-տանպոյ, եւ արկ զինքն ի ցամաշ տառնի Եսի Բեռքի կոչեցեալ տեղոյ, ուրանի տալտաին, եւ Սուլդան Աճէտն երրորդ կալեցաւ գիտել զկշիռ նորա՝ մասնորոյ կշռեցեալ ձուկն այն, դուա չափ կշտու-թեան նորա հազար մեց հարիւր տոն: Եւ ոսկերքն որք յիշատակեցան վերադոյն, էն ոսկերք նորա՝ կախեալ մինչեւ ցայսօր շրջ-թաշխք:

Չայտմ ոսկերէ ձկան այսպէս գրէն պատ-միչք Թուրքաց ի տարեգրութիւնս իւր-եանց:

Բայց երեմիա Չէլէպին ի գիրս իւր որ աւարտեալ է քսան եւ չորս ամօք յառաջ քան զդիպումս Մուրինա ձկանս այսորիկ, գրէ այսպէս:

«Եւ մեծ ոսկր մի ողնաշար խոտորնակ կապած բնո գրանն, որ երկու մարդոյ յա-փով տեսանի հասակն իւր երկայն»:

Որով իմացեալ լինի թէ՛ եւ յայնժամ դոյր անտանօր կախեալ ոսկր ձկան, սա-կայն՝ թէ ասացեալն նորա ո՞ր ոսկր իղէ՛ դան ես՝ ոչ կարեմ որոշել:

Այլ մեք դարձեալ դարձցուք ի կարգ բն-թափոյց քանին մերոյ:

Գոն եւ քաղում նշանք խաչից ի վերայ (Շար. 1)

պրծիցն քաղաքիս, եւ դիր յունարէն յանուն Բէնփիլոսի Կայսեր նորոգողի պարսպին Կոստանդինուպոլսոյ:

Որ թաղաւորեաց յամի Տեառն 829: Եւ գրուածն այն այսպիսի ինչ է, որ կայ դր-եալ ի վերայ պարսպին ի քաղում տեղիս:

ԹԷՈՓԷԻՆՈՍ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲԵՆ ԱՍ-ՏՈՒՄՈՅ ԹԱԳԱՆՈՐ ՀՌՈՄԱՅԵՏԻՈՏ:

Եւ են երեք հարիւր ութսուն եւ վեց Պուրճք ի բոլոր չրջապատի պարսպի քաղա-քիս:

Եւ առ ի լինել չրջապատութիւն քաղա-քիս Կոստանդինուպոլսոյ՝ մղոն ութուտա-սան:

Կոսի եւս Եօթնարուր քաղաքն Կոստան-օրինուպոլսոյ: Չի ի վերայ Եօթանդ բլրոց կայ հաստատեալ եւ զետեղեալ:

Աստանօր ի ծայրի արքունի պալատին զոյր զեղեցիկ գահ մի մարմարինեայ, որ Սուլդան Իպրահիմն շատ անգամ առնէր խալիէթ, այսինքն տառնձութիւն, եւ առա հոճուէր Թաղուհեօք, նաժտօք, եւ գուսա-նօք:

Ուր եւ սեւաթորմի ներքինի խաւորմ ա-ղալք ակնադէտ սպասեալ ի քաց մարէին գնամն ձեռօք Թաշկինակս շարժելով, եւ որք առ նօքօք մօտ անցանէին քարածիղ ի նոսա լինելով: Եւ տեղիս այս կոչի Սէրայ Պուռնի: Եւ է մայր ամենահայեաց՝ զի զեկ-եայն յամենայն կողմանց տեսանէ եւ գիտէ:

Աստի յառաջ բնթաղեալ հասանեմք յաղ-բիւրն յան՝ որ կոչի Միւսպատեր, որ է մայր դուարճական, չրջապատեալ ի ծառոց չինարի եւ էրզէյանի, եւ սիւնք աղբերն կաղմեալ ի սումադի քարէ: Եւ մօտ ի նա նէմադիկեա՛ մի ծովահայեաց, որ հայի ի Ղայադա եւ ի Թօփ Խանէն:

Եւ յետ կուէ նորին է նաւատեղին աղ-բունական, որ է նաւն թաղաւորական ի նեոսոյ տարիկ ծածկութիւն ծածկեալ, եւ կոսի տեղիս այս թուրքերէն Պայրղիանէ, այսինքն նաւատուն, եւ են նաւափարք ստա ի գրոհէն Պոստանճեաց:

Որք ի դնայ արքային նաւալ ի տեղի ու-րեք պինիչի, սորա են թիափարք նաւին, եւ անուն այսր նաւալ կոչի սանտալ, եւ ոսմկօրէն դանճապալ: Եւ է սա բնդ խնա-մովք Պոստանճեաց: